

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет адвокатури та антикорупційної діяльності
Кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

АДВОКАТУРА: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

**МАТЕРІАЛИ
XV Міжнародної
науково-практичної конференції**

*14 листопада 2025 року,
м. Одеса*

Одеса
«Юридична література»
2025

УДК 347.965(477)(063)
A288

Редакційна колегія:

Н. М. Бакаянова (голова), завідувачка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури;
С. К. Костенко, професор;
І. О. Кісліцина, доцент;
М. О. Кравченко, доцент;
О. Г. Свіда, доцент;
П. М. Синицин, доцент;
О. О. Храпенко, доцент;
Л. П. Нестерчук, старший викладач;
Р. Р. Щербатий, асистент

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 15 жовтня 2025 р.)

Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 листопада 2025 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.), І. О. Кісліцина, М. О. Кравченко [та ін.]. — Одеса : Юридична література, 2025. — 664 с.

ISBN 978—966—419—456—0

У збірнику містяться матеріали доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка відбулася 14 листопада 2025 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Доповіді учасників присвячені актуальним питанням адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні, історії адвокатури, діяльності Національної асоціації адвокатів України, проблемам і перспективам розвитку адвокатського самоврядування, правилам адвокатської етики та юридичній відповідальності адвокатів, зарубіжному і міжнародному досвіду організації та діяльності адвокатури.

УДК 347.965(477)(063)

Відповідальність за зміст та достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники та рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978—966—419—456—0

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2025

Науковий керівник: доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент *Храпенко Олена Олегівна*

Безчеснюк М. І.

студент 3-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МОДЕЛІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В США ТА КАНАДІ: МОЖЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНСЬКУ АДВОКАТУРУ

Актуальність дослідження зумовлена потребою удосконалення системи безоплатної правничої допомоги (БПД) в Україні в умовах зростання соціальної вразливості населення, посилення запиту на доступ до правосуддя та необхідності підвищення ефективності адвокатури як гаранта реалізації конституційного права на правничу допомогу. Попри значний розвиток інституційної бази БПД, національна система все ще стикається з низкою проблем — обмеженням фінансуванням, нерівномірним розподілом навантаження між регіонами, недостатньою спеціалізацією адвокатів і відсутністю стало-го механізму залучення добровільних ресурсів правничої спільноти. Саме тому звернення до зарубіжного досвіду США та Канади є важливим аналітичним кроком для пошуку моделей, які поєднують інституційну стійкість, якість послуг і фінансову збалансованість.

Проблема полягає у визначенні оптимального балансу між державним фінансуванням, незалежністю адвокатів, свободою вибору захисника та гнучкістю організаційних форм надання БПД. У цьому контексті постає питання: які саме елементи змішаних моделей США та Канади доцільно імплементувати в українську практику без порушення принципів адвокатської незалежності та рівності сторін?

Питання БПД у Сполучених Штатах Америки та Канаді демонструє, як різні правові традиції поєднують організаційні моделі, стандарти і механізми фінансування, аби забезпечити доступ до правосуддя соціально вразливим групам. Міжнародні документи задають нормативні «точки відліку» для будь-якої національної конструкції. Серед таких документів: Основні положення про роль адвокатів закріплюють право особи на правову допомогу та незалежність тих, хто її надає [1], Принципи та керівні настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя наголошують на своєчасності, ефективності та рівності доступу [2] тощо. Для

України додатковою підставою слугує конституційна гарантія професійної правничої допомоги і можливості її безоплатного надання у випадках, визначених законом (ст. 59 Конституції) [3].

Американська система історично спирається на модель публічних захисників («Public Defenders», «staff model»), особливо у сфері кримінального процесу. Суть підходу — постійні штатні юристи в незалежних чи напівнезалежних офісах юридичної допомоги, які отримують фіксовану оплату і забезпечують представництво малозабезпечених обвинувачених. Переваги цієї моделі — економія за рахунок масштабу, спеціалізація у «масивних» категоріях справ і відносна стабільність якості через інституційну організацію. Її слабкі сторони — ризик перевантаження, різна спроможність офісів між юрисдикціями і потреба у додаткових механізмах контролю якості, коли обсяг справ непропорційно високий [4, с. 481].

Окрім системи публічних захисників, у США діють також модель адвокатів-захисників за призначенням (*Ex officio*) та контрактна модель. Програми за призначенням характерні для менших муніципальних утворень, де відсутні штатні офіси публічних захисників. У таких випадках місцева влада формує список приватних адвокатів, згодних представляти інтереси малозабезпечених. Призначення адвоката на конкретну справу здійснює суд — або в індивідуальному порядку, або обираючи зі списку фахівця з потрібною спеціалізацією. Оплата послуг такого захисника відбувається через суд за рахунок федерального бюджету чи бюджету штату. Важливо, що будь-які додаткові витрати, як-от залучення експертів чи проведення окремого розслідування, адвокат має заздалегідь узгодити з судом. Контрактна модель є простішою: приватно практикуючий адвокат укладає прямий договір із місцевою владою про надання послуг, отримуючи за це заздалегідь обумовлену фіксовану суму гонорару [5, с. 197].

Не менш поширеною у США є модель правничої допомоги *Pro bono* (з лат. *Pro bono publico* — заради суспільного блага). Вона полягає у добровільному та безоплатному наданні професійних послуг на користь громади. Ця система орієнтована насамперед на осіб, які не можуть собі дозволити оплату юриста, і передбачає, що адвокат надає допомогу клієнтам без будь-якої компенсації. Американська асоціація адвокатів пропонує Типовий кодекс етики. Хоча він має рекомендаційний характер, асоціаціям адвокатів на рівні штатів пропонується брати його за основу. Правило 6.1 цього Кодексу визначає «*Pro bono*» як професійний обов'язок адвоката допомагати тим, хто не може оплатити юридичні послуги. Юристам рекомендується присвячувати такій діяльності принаймні 50 годин на рік [6, с. 13–14].

Канада демонструє інший баланс — історично сильну «judicare»-парадигму з поступовим переходом до змішаних рішень на рівні про-

вінцій. Модель «чистого *judicare*» (*pure judicare*) дозволяє клієнтам за допомогою спеціальних сертифікатів самим обирати приватного юриста, який отримує оплату за кожну окрему справу; хоча це дає клієнту вибір, система вважається найдорожчою і вимагає значного державного контролю. На противагу їй, модель «чергового адвоката» (*duty counsel*) передбачає роботу штатних юристів, які надають допомогу клієнтам безпосередньо в суді (особливо під час їхньої першої появи). Цей підхід є значно економічно вигіднішим, особливо у завантажених судах, і дозволяє краще контролювати витрати [7, с. 48].

На практиці канадські провінції розгортають гібриди: «*judicare*» для більшості приватноправових спорів; мережі *community legal clinics* для певних категорій (соціальна допомога, житло, імміграція); «*duty counsel*» для невідкладної допомоги в суді; контракти з фірмами на «пікові» навантаження чи спеціалізовані сфери. Такий дизайн відповідає висновкам глобальних досліджень ООН щодо ефективності змішаних систем, які комбінують сильні сторони кожної моделі та мінімізують їхні вади [8, с. 203].

Порівняльно-правовий аналіз дозволяє виокремити спільні «несучі» елементи обох країн. По-перше, бенчмарки доступу і якості визначаються міжнародними стандартами: незалежність адвоката, своєчасність допомоги, зрозумілі критерії відбору отримувачів і процесуальні гарантії рівності сторін. По-друге, у центрі — фінансово-організаційна стійкість: і США, і Канада розглядають БПД як публічну послугу з гарантованим фінансуванням, а не суто благодійну активність. По-третє, обидві юрисдикції комбінують інструменти — «*staff model*», «*judicare*», контрактні схеми, «*ex officio*», «*pro bono*» — залежно від виду провадження, географії та соціальних потреб.

Перенесення цих підходів в український контекст має спиратися на чинні засади і вже наявні елементи. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» [10] визначає державні гарантії права на безоплатну первинну і вторинну правничу допомогу, суб'єктів надання та механізми організації через Координаційний центр і місцеві центри з надання БВПД, а також порядок залучення адвокатів на договірній основі та критерії належності осіб до одержувачів послуг (малозабезпечені, затримані, підозрювані/обвинувачені, діти, ветерани, ВПО тощо). Закон встановлює стандарти якості, вимоги до конфіденційності, реєстр адвокатів, що співпрацюють із системою, та підстави для оплати і відшкодування витрат адвокатів. Таким чином, українська модель уже інституційно поєднує «*staff model*» (через штатні підрозділи системи БВПД) і контрактні механізми залучення приватнопрактикуючих адвокатів, що методологічно узгоджується з підходами США та Канади і з конституційною гарантією професійної правничої допомоги.

Корисним є подальше укріплення незалежності надавачів допомоги та процедурних гарантій якості за зразком міжнародних принципів. Водночас, як засвідчує аналіз, система стикається з об'єктивним дефіцитом ресурсів, що впливає на реальну «досяжність» послуги для всіх, хто її потребує [10, с. 181].

Першим вектором імплементації може стати адресне розширення «judicare»-механізмів для цивільних і адміністративних спорів, де доцільна свобода вибору адвоката та менший ризик «структурного конфлікту інтересів». Умови доступу мають бути прозорими й одноманітними, з урахуванням матеріального критерію та «інтересів правосуддя», які в європейській практиці охоплюють очікувану суворість покарання, складність справи та здатність особи до самозахисту. Це дає можливість залучити ширший пул фахівців без інституційного розширення штату, а також посилити спеціалізацію у складних категоріях через контрактні «панелі».

Другий вектор — посилення «staff model» саме там, де вона найефективніша: у кримінальних провадженнях і масових категоріях справ, що потребують постійної присутності у судах першої інстанції. Переваги інституційної організації — єдині стандарти, внутрішній контроль якості, наставництво молодших юристів, що підтверджені порівняльним аналізом. Важливо закласти механізми вирівнювання навантаження між регіонами та прозорі індикатори якості представництва (час на справу, контакт з клієнтом, кількість оскаржень), сумісні з міжнародними керівними принципами.

Третій вектор — системна інтеграція «pro bono» як допоміжного, а не заміняльного інструменту. Досвід США і Канади показує, що «pro bono» покриває обмежений сегмент попиту, натомість добре працює для первинних консультацій, підготовки документів і стратегічних публічно значущих справ. Українська Біржа Pro Bono вже виконує роль комунікаційної платформи між НУО, клієнтами та юридичним середовищем; її розвиток доцільно поєднати з механізмами скерування з державних центрів БПД і заохоченнями для фірм (публічні відзнаки, рейтингові стимули). Це дасть змогу вивільнити державний ресурс для категорій, де «pro bono» зазвичай не покриває потреби (складні тривалі процеси, інтенсивне збирання доказів).

Узагальнюючи, досвід США і Канади підтверджує життєздатність змішаних систем, що комбінують організаційні дизайни залежно від типу провадження, соціальних потреб і територіальних особливостей. Міжнародні стандарти ООН та Ради Європи формулюють рамкові вимоги до прав на допомогу, процесуальної рівності та незалежності адвокатури. Для України це трансформується у три практичні кроки: розширити «judicare» для непокритих категорій цивільних та адміністративних спорів; укріпити «staff model» у кримінальних проваджен-

нях з вирівнюванням навантаження; інституціоналізувати «pro bono» як допоміжний ресурс через партнерства з Біржею Pro Bono та професійні стимули. Такий шлях відповідає і конституційним орієнтирам, і перевіреним у порівняльному праві рішенням, залишаючи простір для адаптації під українські правові традиції та бюджетні можливості.

Список використаної літератури

1. Основні положення про роль адвокатів : Положення Орг. Об'єдн. Націй від 01.08.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 21.10.2025).
2. Принципи та керівні настанови щодо доступу до правової допомоги у системі кримінального правосуддя від 20 грудня 2012 року. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_42613 (дата звернення: 21.10.2025).
3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
4. Шайнер В. Моделі та міжнародні стандарти безоплатної правової допомоги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 480—483. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/109> (дата звернення: 21.10.2025).
5. Переверза І. М. Загальнотеоретичні підходи до моделювання адвокатської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. 2016. 240 с.
6. Всесвітня мережа захисту права суспільних інтересів. Посібник з організації роботи координаційного центру послуг pro bono. 2011. 99 с. URL: <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/03/manual-pro-bono-ukrainian-translation-1.pdf>.
7. Єгоров П. Змішана форма надання безоплатної юридичної допомоги: моделі та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 47—50. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/706>.
8. Переверза І. М. Загальнотеоретичні підходи до моделювання адвокатської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. 2016. 240 с.
9. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI: станом на 4 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 21.10.2025).
10. Подорожна Т., Вдовічен В. Інститут «Pro Bono» у професійній діяльності адвоката: національні тенденції та зарубіжний досвід. *Право України*. 2019. № 12. С. 179—195.

Науковий керівник: доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» *Синицін Павло Миколайович*

Безчеснюк М. І.

Моделі надання безоплатної правничої допомоги в США та Канаді: можливості імплементації в українську адвокатуру . . . 576

Джигирей В. В.

Розвиток альтернативних способів вирішення спорів в Україні та зарубіжних країнах: окремі питання 581

Димчишин О. В.

Організація адвокатури в Сполучених Штатах Америки 585

Доній А. А.

Набуття статусу адвоката в зарубіжних країнах 589

Завальніцька Д. А.

Гарантії безоплатної правничої допомоги у міжнародному гуманітарному праві 592

Зброцька Я. А.

Міжнародно-правові аспекти цифрової трансформації адвокатської діяльності 596

Касаткін В. В.

Дисциплінарна відповідальність адвоката: досвід України та ФРН 599

Косенюк В. О.

Незалежність адвокатури як критерій євроінтеграційного прогресу України 603

Кузьменко С. В.

Міжнародні стандарти захисту адвокатів від тиску та переслідування 606

Левшина Є. Є.

Порівняльний аналіз норм професійної етики адвоката в Україні, США та Європі 608

Маслякова А. В.

Особливості застосування арбітражу в міжнародному комерційному праві 611

Мідяна В. О.

Міжнародний досвід онлайн-врегулювання правових спорів та перспективи його запровадження в Україні 615